

לארי אברמסון, בית I, 2004, שמן על בד (אוסף בנק דיסקונט). צילום: אברהם חי

יסודות לציונות ליברלית: תשתית לאמנה חברתית חדשה בישראל

דניאל הרטמן

על מנת לכוון מרחב ערכי וזהותי משותף על בסיס ערכים יהודיים דמוקרטיים אנו זקוקים לשיח חברתי והגותי חדש. מסמך עקרונות לקראת כינונה של ברית ייעוד ישראלית

התפיסה הניגודית הזאת מושרשת עמוק בחברה הישראלית. היא משותפת לקואליציה משונה, המורכבת מחרדים ומחרד"ליים מצד אחד ומחילונים רדיקליים מצד שני. המשותף ביניהם הוא האמונה שה"יהדות" סותרת ערכים ליברליים, דמוקרטיים והומניסטיים. הם שותפים להשקפה שה"יהדות" דוגלת בשיח של חובות ולא של זכויות; שיעודו של האדם הוא להיות עבד ה' ולא בן חורין, המחויב למצפון והלוקח אחריות לגורלו; שבחירת ישראל יוצרת הבחנה מהותית בין יהודים לגויים; ש"חדש אסור מן התורה" וכל הרגישויות המוסריות המודרניות או הפרשנויות החדשות להלכה זרות למסורת; ומעל הכול, שיש רק יהדות אחת אמיתית, וכי האורתודוקסיה היא בעליה. אמונה ביהדות זו מניעה צד אחד לראות בדמוקרטיה אידיאולוגיה זרה, ואת הצד השני לראות את היהדות כמכשול ערכי ורעיוני. היא העומדת בבסיס השאיפה למדינת הלכה מצד אחד, ומצד שני לשאיפה לדחוק את היהדות לשוליים ככל שניתן. על פי תפיסה זו של היהדות – בין שמקורה בשבט החרדי ובין שבשבת החילונית – יש בחירה אחת העומדת בפנינו: מדינה יהודית או מדינה דמוקרטית.

אולם, מדוע? קיימת יהדות שמחויבת לשוויון בין כל בני האדם שנבראו בצלם, כזו שנלחמת על זכויותיו של כל אדם, יהודי ולא יהודי כאחד! ישנה יהדות המאמינה כי "דרך ארץ קדמה לתורה", כי מדינת ישראל צריכה להיות אור לגויים, וכי התנהגות מוסרית היא ליבתו של הקיום הדתי. קיימת יהדות המושתתת על ענווה והכרה בריבוי פניה של המסורת, יהדות שסולדת מכפייה דתית. ישנה יהדות שלצד הנאמנות ללאומיות פרוטקולרית מחויבת גם לערכים אוניברסליים, שמאמינה כי בחירת ישראל אינה ביטוי של עליונות המקנה זכויות יתר אלא מעמד המחייב אחריות לעולם. קיימת יהדות המאמינה שנצחיותה של המסורת תלויה בכך שכל דור ודור יפרשה בהתאם לאמיתות המדעיות, הערכיות והמוסריות

החברה הישראלית הגיעה לנקודת משבר ולקרע עמוק. אך המסורת היהודית מלמדת אותנו שדווקא מתוך שבר צור-מחות הזדמנויות לתיקון. תיקון זה לא יתחולל באופן על-טבעי, והוא אינו תוצאה הכרחית של גורל. הוא יתרחש רק אם כעם נלמד מחסרונותינו ומכישלונותינו ונאזור אומץ להשתנות ולצעוד בדרך חדשה.

המשבר שבו אנחנו נמצאים היום ניוון משיח ישראלי-יהודי הקרוע בין שני קטבים ומחנות ומזין אותו: שמאל וימין, מדינה יהודית או מדינה דמוקרטית, מדינת היהודים או מדינת כל אזרחיה, חוק הלאום או חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. אנו מובלים לבחור או/אז, כאלו השיח הערכי הוא משחק סכום אפס. האומנם?

האם דאגה לזכויות אדם ולשוויון היא דמוקרטית או דווקא יהודית? האם זהותה היהודית של המדינה מערערת על זכויות המיעוטים, או שהיא היא המחייבת אותן? האם באמת ישנו ניגוד בין מדינה יהודית ובין מדינת כל אזרחיה? האם לא קיימת תפיסה של מדינה יהודית שמולידה דווקא מחויבות לחופש דתי? האם מי שמחויב לשלום בהכרח אינו רואה את עצמו חלק ממחנה הביטחון, ולהפך? האם אהבה לארץ ישראל והכרה בזכותנו להגנה עצמית מחייבות את הכחשת קיומו של העם הפלסטיני?

השיח הפוליטי שזור בדיכוטומיות מדומיינות; לכל סיסמה יש את המפלגה והשבט שלה. אלו המבקשים לאחות את הקרעים, המונעים בשמן של אחדות והימנעות מחורבן בית שלישי, משתמשים בעיקר ב"ו' החיבור ובלשון של "גם וגם": "יהודית ודמוקרטית", "גם יהודית וגם דמוקרטית". אך יותר מ"ו' החיבור מחברת, היא מנציחה את הדיכוטומיה. היא אמנם מנסה לגשר מעל הפער בין "יהודית" ל"דמוקרטית", אבל בה בעת היא מקבלת את ההנחה כי מדובר בשני שדות שונים, מנוגדים.

ג. "אלו ואלו דברי אלוהים חיים" (בבלי עירובין, יג ע"ב)

אנו מחויבות ומחויבים למרחב משפטי וציבורי שבו עמדות דתיות ופוליטיות מגוונות זוכות להכרה, לכבוד ולהגנה, ולשיח יהודי ופוליטי המושתת על פלורליזם וסובלנות שבו לאף עמדה אין בעלות ובלעדיות על היהדות ועל האמת.

ד. "בצלם אלהים עשה את האדם" (בראשית טו)

אנו מאמינות ומאמינים שכל בנות ובני האדם – ללא הבדל דת, לאום, גזע ומגדר – נבראו שוות ושווים. לכל אדם מוקנות זכויות יסוד טבעיות שאינן ניתנות להפקעה, כולל הזכויות לצדק, לשוויון, לחירות, לכבוד ולחופש דתי ותרבותי. על מדינת ישראל להגן על זכויות אלו, להוות הבית הלאומי של העם היהודי ושל כל אזרחיה, לטפח קשרי אחוה וסולידריות בין כל מרכיבי החברה ולהיאבק כנגד כל צורה של אפליה חברתית, תרבותית, כלכלית, דתית או פוליטית.

שבעים וחמש השנים
הראשונות של מדינת
ישראל היו ביסודן שנים
של ברית גורל. הסערה
שאופפת אותנו היום היא
עדות לכך שגורל משותף
כבר אינו מספיק לנו,
ושעלינו לפתוח את עידן
ברית הייעוד

ה. "שופטים ושופטים תתן לך" (דברים טז יח)

מדינה יהודית דמוקרטית חייבת להגן על כל אזרח ותושב משלטון ללא מיצרים, מכוחו של מיעוט מיוחס ומדיקטטורת הרוב. למערכת משפטית חזקה ולהפרדת רשויות יש תפקיד חיוני במילוי מחויבויות אלו. הן מספקות רשת הגנה מפני השחתה שלטונית, שומרות על עליונות שלטון החוק ומבטיחות זכויות לכל.

של תקופתו. ליהדות זו שורשים עמוקים בתוך המקורות, ולמרות העובדה שהיא אינה מקבלת ביטוי במפת המנדטים הישראלית, היא זו המקובלת כיום, במודע או שלא במודע, על רוב רובה של החברה – דתיים ציוניים, מסורתיים וחילונים כאחד.

הגיעה העת להפנים שפוליטיקת הזהויות העכשווית ניוונה מקוט"ביות מדומיינת בין יהדות לדמוקרטיה. דווקא מתוך הסערה סביב הרפורמה המשפטית נוצרה שעת רצון בחברה הישראלית, שבה יש סיכוי שפוליטיקה רעיונית וערכית תגבר על פוליטיקת הזהויות ותאפשר יצירת קואליציה חברתית חדשה, החוצה את השבטים הקלאסיים של החברה הישראלית. כזו שאינה ניוונה מניגודים, אלא מושתתת על תפיסה ליברלית יהודית הומניסטית. לדידה של קואליציה זו, ישראל פחות דמוקרטית משמעוה ישראל פחות יהודית, והבית הלאומי של העם היהודי מחויב לכלל האזרחים דווקא כביטוי לזהותו היהודית. קואליציה זו אמנם חלוקה בנושאי גבולות הארץ וסיום הסכסוך, אך מסכימה על רוב הערכים היהודיים, המוסריים והחברתיים שבתוך גבולות המדינה. בכוחה להתוות דרך חדשה ולנסח לחברה הישראלית חזון רחב, משותף, ציוני ליברלי, שבו אין היהדות והדמוקרטיה קטבים מנוגדים, אלא להפך – הן משלימות, מזינות ומעשירות זו את זו.

אולם כדי שקואליציה זו תצליח לשגשג, דרושים לה כלים מעבר לתחום הפוליטי והמחאתי: הגות, שפה, מסגור רעיוני. העקרונות המפורטים להלן אינם מתיימרים להוות מעין חוקה או 'שולחן ערוך' חדש אלא להוות בסיס לשיח חברתי והגותי בין מרכיבים שונים בחברה, השואפים לבנות שותפות חדשה על בסיס ערכים יהודיים דמוקרטיים. שותפות זו חותרת לבנייתה של חברה ליברלית הומניסטית, שבה יש מקום לקשת של דעות, רעיונות ואורחות חיים, תוך ערבות וכבוד הדדיים.

א. "היא מדינת ישראל" (מגילת העצמאות)

אנו מחויבים ומחויבות לישראל יהודית ודמוקרטית, להבטחת ביטחונה ולשגשוגה של המדינה ולחיזוק יסודותיה המוסריים והרוחניים.

ב. "שמע האמת ממי שאמרה" (רמב"ם, שמונה פרקים)

ציונות ליברלית ומדינה יהודית דמוקרטית מושתתות על האמונה כי המסורת היהודית מתעשרת מן השיחה עם ההגות והערכים של העולם המודרני. נצחיותה של היהדות נעוצה ביכולתה להשתנות, להתפתח, ולפרש את עצמה מתוך שיחה עם אמיתות וערכים בני זמננו ועם צורכי השעה.

לארי אברמסון, חובבי ציון II (כלנית מצויה), 2014, שמן על בד (אוסף פרטי). צילום: אברהם חי

שבעים וחמש השנים הראשונות של מדינת ישראל היו ביסודן שנים של ברית גורל. הסערה שאופפת אותנו היום היא עדות לכך שגורל משותף כבר אינו מספיק לנו, ושעלינו לפתוח את עידן ברית הייעוד.

שותפות חברתית שונה במהותה מקואליציה פוליטית. בקואליציה כל צד ממשיך לדבוק בעמדותיו ובתפיסותיו, אך הוא מוכן להתפ- שר כדי לקחת חלק בשלטון, לקבל נתח מכוחו ולממש באמצעותו את ערכיו. שותפות חברתית שואפת למצוא נקודות הסכמה מעבר למחלוקות. שוני והבדלים בין אנשים הם בלתי נמנעים, אולם הם אינם מחייבים ערעור על התלכיד החברתי, כל עוד קיימים הן תר- בות של מחלוקת המאפשרת כבוד לשונה, והן בסיס משותף מש- מעותי המטפח קשרים של אחווה ונאמנות. אני מאמין שהיסודות לציונות ליברלית שהוצגו כאן עשויים להוות בסיס משותף רחב ביותר בקרב החברה היהודית הציונית, ובהיבט להושיט יד לכלל אזרחי המדינה, גם אלו שאינם יהודים ואינם ציונים.

אולם גם בתוך בסיס משותף כזה יש מקום לשוני ולמחלוקת. יש שיקבלו את כולו, ויש שיקבלו רק חלקים ממנו; יש שיקבלו את כולו, ויש שיבקשו להוסיף לו נדבכים נוספים. קהילה היא אורגניזם חי, מסובך, מורכב ודינמי. ברית ייעוד המבקשת לכלול בתוכה חל- קים נרחבים בחברה אינה יכולה להתיימר לחייב את כולם בכל מרכיביה. היא אינה מחייבת אותנו להיות זהים, אבל דורשת מאיתנו למצוא נקודות דמיון שיאפשרו כינון של מרחב משמעות משותף בעל זהות ערכית ברורה. היסודות הללו מהווים הצעה לב- רית כזו, אבל יותר מכך – הם הזמנה לשיח ציבורי שממנו נמנענו זמן רב מדי.

1. "בית לאומי עבור העם היהודי" (קונגרס באדל)

קיומו של העם היהודי קודם לכינונה של המדינה והוא המקנה לה את זכות קיומה וייעודה. על כן מדינת ישראל מחויבת הן לשלום אזרחי ותושביה והן לשלום העם היהודי ברחבי העולם. עליה לכבד את יהדותם של כל יהודי ויהודייה באשר הם, לשמר את זכויותיהם ולהעניק ליהדותם הכרה במרחב הציבורי בישראל.

2. "סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו" (תהלים לד ט)

לצד מחויבותנו לריבונותה של מדינת ישראל, אין אנו שואפים לכ- בוש עם אחר ולשלוט בגורלו. למרות אי-הסכמות בשאלות גבולות המדינה, קדושת הארץ והדרך לסיים את הסכסוך, אנו מאוחדים ומאוחדות במחויבותנו לפעול להשכנת שלום בינינו לבין העם הפ- לסטיני, למצוא הסדר פוליטי שיענה על צורכי הביטחון של שני הצדדים ולהבטיח את זכויות האדם ואת הזכויות הפוליטיות של שני העמים.

אנו נמצאים בלבו של מאבק כפול – על אופייה וזהותה של מדינת ישראל ועל טיבה ומהותה של המסורת היהודית. עלינו לבחור מי אנו רוצים להיות ולאן נצעד בשבעים וחמש השנים הבאות. האם נצעד יחד?

ירושלים לא נחרבה בגלל שנאת חנם; לכל צד תמיד הייתה עילה שהצדיקה את שנאתו לצד השני. שותפות המבקשת לקעקע את יסודות השנאה ה"המוצדקים" הללו אינה יכולה להסתפק בברית גורל חברתית, היא זקוקה לכינונה של ברית ייעוד משותפת.

הרב ד"ר דניאל הרטמן הוא נשיא מכון שלום הרטמן.